

Александър Шмеман

---

ЛИТУРГИЧЕСКО  
БОГОСЛОВИЕ

*Въведение  
в литургическото  
богословие*

*Евхаристията -  
тайнство  
на Царството*

БМВ



Изданието се осъществява с финансовата подкрепа  
на Дирекция „Вероизповедания“ към Министерския съвет

*Introduction to Liturgical Theology* by Alexander Schmemann  
First Published in English in 1966  
Revised edition published 1986  
Copyright © St Vladimir's Seminary Press

*The Eucharist* by Alexander Schmemann  
Copyright © 1987 St Vladimir's Seminary Press  
First published in 1987 by St Vladimir's Seminary Press

© Венета Дякова, превод от руски, 2013  
© Пламен Сивов, Мария Иванова, превод от английски, 2013  
© Фондация „Покров Богородичен“, 2013

ISBN 978-954-2972-20-4

протойерей Александър Шмеман

---

# ЛИТУРГИЧЕСКО БОГОСЛОВИЕ

*Въведение  
в литургическото  
богословие*



*Евхаристията –  
тайнство  
на Царството*



Фондация „Покров Богородичен“  
София, 2013

## **Бележка на издателя**

Книгата „Литургическо богословие“ на един от най-известните представители на т. нар. Парижка богословска школа, протопрезвитер Александър Шмеман (1921–1983) включва две изследвания: „Въведение в литургическото богословие“ и „Евхаристията – тайнство на Царството“. Първата книга е представена като дисертация за степен „доктор на богословието“ в Православния богословски институт в Париж през 1959 г., а втората книга, която авторът определя като „поредица размисли за Евхаристията“, отец Александър завършва през 1983 г. малко преди смъртта си.

Проблемът за литургическата криза, който е сърцевината на търсенията и размишленията на богослова и духовника, не е загубил своята актуалност и днес. Като се основава на закона на молитвата, който е закон на вярата – *Lex orandi est lex credendi* – отец А. Шмеман свързва изхода от тази криза с учението за евхаристийната еклесиология, в която събранието на Божия народ се разглежда като първична форма на Евхаристията, а Евхаристията – като първична форма на Църквата.

При работата върху настоящия сборник са използвани съвременните издания на английски език, върху които е работил и самият отец А. Шмеман, и оригиналните издания на руски език.

# СЪДЪРЖАНИЕ

## ВЪВЕДЕНИЕ В ЛИТУРГИЧЕСКОТО БОГОСЛОВИЕ

Предговор .....	11
-----------------	----

### Въведение

#### ЗА ЗАДАЧАТА И МЕТОДА НА ЛИТУРГИЧЕСКОТО БОГОСЛОВИЕ

Историческото направление в липургиката.....	18
Литургическото възраждане.....	21
Дефиниция на липургическото богословие .....	24
Методология на липургическото богословие.....	28
Липургическата криза .....	36

#### Глава 1. ПРОБЛЕМЪТ ЗА УСТАВА

Определение за устав.....	42
Уставът и липургичната практика.....	45
Връзката на устава с Евхаристията и с богослужебния кръг .....	50
Съвременни липургически тенденции .....	54

#### Глава 2. ПРОБЛЕМЪТ ЗА ПРОИЗХОДА НА УСТАВА

Произходит на богослужебния кръг .....	57
Юдейската първооснова	
на християнското богослужение .....	61
За връзката между юдейската и християнската	
литургическа традиция .....	65
Съхраняването на закона на молитвата след разрива с юдаизма ..	73
<i>Евхаристията</i> .....	74
<i>Богослужебен кръг</i> .....	78
Господният ден и съботата .....	86
Часовете на молитвата .....	91
Църковната година .....	97

<b>Глава 3. ПРОБЛЕМЪТ ЗА РАЗВИТИЕТО НА УСТАВА ПРЕЗ IV-V в.</b>	
Същност на литургическото развитие през IV в. ....	102
Значението на литургическото благочестие .....	110
Литургическото благочестие на ранното християнство .....	113
Пробив на „мистериалното благочестие“ .....	117
Ново преживяване на богослужението	
и обуславящите го причини.....	124
<i>Начало на храмовото благочестие .....</i>	128
<i>Интерес към свещената топография .....</i>	131
<i>Външна тържественост и церемониалност</i>	
<i>на богослужението .....</i>	134
<i>Исторически аспекти на богослужението .....</i>	138
<i>Богослужението като „освещение“ .....</i>	142
Общоцърковното значение на монашеството.....	148
<i>Богослужението и ролята на молитвеното правило .....</i>	151
<i>Мястото на Евхаристията.....</i>	160
<i>Значението на монашеството</i>	
<i>за византийския литургически синтез.....</i>	163
<b>Глава 4. ВИЗАНТИЙСКИЯТ СИНТЕЗ</b>	
Първи пласт: Предконстантинов устав .....	170
<i>Денонощният богослужебен кръг .....</i>	170
<i>Седмичният кръг .....</i>	174
<i>Първоначалното предание за поста .....</i>	175
<i>Църковната година: Пасха и Петдесетница .....</i>	178
Втори пласт: Светският или катедрален устав .....	182
<i>Пеене и музика .....</i>	184
<i>Ритуален драматизъм .....</i>	190
<i>Усложняване на устава .....</i>	192
<i>Обогатяване на църковния календар с празници .....</i>	199
<i>Ново разбиране на времето .....</i>	201
<i>Почитането на светците .....</i>	206
Трети пласт: Монашески устав .....	214
<i>Постът .....</i>	217
<i>Евхаристийната практика .....</i>	219

Синтезът на „светската“ и „монашеската“ практика .....	223
<i>Триумфът на монашеското благочестие.....</i>	225
<i>Завършване на Типика.....</i>	228
<i>Йерусалимският устав.....</i>	229
<i>Студийският устав.....</i>	233
<i>Последващ устав.....</i>	235
Заключение: Оценка на Типика .....	236
 БЕЛЕЖКИ.....	246
 <b>ЕВХАРИСТИЯТА – ТАЙНСТОВО НА ЦАРСТВОТО</b>	
От автора.....	267
 Глава 1. ТАЙНСТВО НА СЪБРАНИЕТО .....	270
Глава 2. ТАЙНСТВО НА ЦАРСТВОТО .....	287
Глава 3. ТАЙНСТВО НА ВХОДА .....	313
Глава 4. ТАЙНСТВО НА СЛОВОТО .....	330
Глава 5. ТАЙНСТВО НА ВЕРНИТЕ .....	349
Глава 6. ТАЙНСТВО НА ПРИНОШЕНИЕТО .....	371
Глава 7. ТАЙНСТВО НА ЕДИНСТВОТО .....	408
Глава 8. ТАЙНСТВО НА ВЪЗНОШЕНИЕТО .....	438
Глава 9. ТАЙНСТВО НА БЛАГОДАРЕНИЕТО .....	451
Глава 10. ТАЙНСТВО НА ВЪЗПОМИНАНИЕТО .....	475
Глава 11. ТАЙНСТВО НА СВЕТИЯ ДУХ.....	499
Глава 12. ТАЙНСТВО НА ПРИЧАСТИЕТО .....	516
 БЕЛЕЖКИ.....	537
 БИБЛИОГРАФИЯ .....	539

Посвещава се на паметта  
на архимандрит Киприан (Керн)  
† 1.02.1960



**ВЪВЕДЕНИЕ  
В ЛИТУРГИЧЕСКОТО  
БОГОСЛОВИЕ**



## Предговор<sup>1</sup>

Настоящата книга бе представена като дисертация за степен „доктор на богословските науки” в моята *alma mater* – Православния богословски институт в Париж. На защитата на 2 юли 1959 г. опоненти бяха професорите от Института отец Николай Афанасиев и отец Йоан Майнендорф. Тяхното принципно съгласие с моите тези, въпреки разминаването по редица частни въпроси, имаше за мене изключително важно и радостно значение. Защото изводите, до които стигнах, ми се удадоха не лесно и не изведенъж. Ще си позволя да приведа тук извадки от речта, която произнесох тогава.

„Бих искал да стане ясна богословската и духовната перспектива, в която е написана тази книга. Съзнавам ясно, че в нея се докосвам до тази сфера от църковния живот, която поради различни причини мълчаливо се приема за неприкосновена, защитена от своега рода „табу” – поне в Православната църква е така. Става дума за сферата на богослужението, на литургическия живот, на литургическия опит. Това табу тръгва, ако не греша, от митрополит Филарет. Очевидно великият московски светител ясно е съзнавал потенциално неограничената сила на авакумството в църковната среда, когато е препоръчвал на критически богословстващия разум да не се докосва до областта на църковния култ. Нашето богословие и досега строго съблудаваше това „табу”. Каквито и да са неговите дръзвновения в други области, колкото и широко да се е ползвало от свободната, религиозно вдъхновената критика – това неотменно условие за всяко богословско развитие, – дръзвновението и критиката спираха до свещения праг на храма, замърквали при първите слова

<sup>1</sup> Предговорът към „Въведение в литургическото богословие”, както и всички останали пасажи в книгата, отбелязани със звезда липсват в изданието на английски език, но са запазени според руските издания.

на извечно извършващото се в него литургическо тайнство. „Мълчанието е по-удобно” – и към мълчание призоваваше както чувство на благовение, съзнанието, че тук е „светая светих” на Православието, така и житетската мъдрост, знаеща, че докосването до сферата на богослужението не е безопасно, че в тази сфера е събрана цялата сила на народната любов, на народното благочестие, цялата свещена инерция на религиозното чувство, отдавна вече смъкнало от себе си опеката на богословския анализ и оценка.

Пред тези, които ме вдъхновиха за богословско служение в Църквата, пред моите учители и събрата в това служение искам и съм длъжен да изповядам, че не от евтина дързост, че не заради самата дързост наруших това „табу”, а поради вярност към богословието и към неговото истинско призвание в Църквата. Така се случи, че от края на патристичната епоха богословието като че ли се превърна изключително в интелектуалната сфера на църковния живот, не само *de facto*, но и *de iure* отделена от сферата на благочестието и богослужението. От известно време започнахме все по-често да говорим, че благочестието и богослужението имат пряко отношение към богословието като негов живителен извор, като „закон на молитвата”, определящ „закона на вярата”, ала все още не бе заявено – прямо, открыто и твърдо – и свещеното право на богословието да отстоява чистотата на богослужението, верността му към неговото призвание и предназначение; защото, ако богословието действително е разкриване на опита на Църквата в богоподобаващи, т.е. в съответстващи на този опит думи и понятия, ако, по-нататък, опитът на Църквата ни е преподаден, съобщен, живее в нас преди всичко в тайнството на нейния литургичен живот, то богословието по необходимост трябва да отстоява и този опит, според мярата на силите и възможностите си да го пази от нечистота, от изопачаване и извращение. Табуто, за което току-що говорих, повече не действа. Пред очите ни се извършва грандиозно отдръпване от

Църквата. Подчертавам – не само въставане против нея на демоничните сили и духовете на поднебесната злоба, а именно разединяване на човечеството и Църквата.

В грохота и шума на технологическите революции, в света, приличен едновременно и на умопобъркан дом, и на стълба на някакво грандиозно здание, което все се строи, а общият му план не е понятен на никого, – на фона на всичко това стариите и обичайни символи престанаха да достигат до човешкия ум, съзнание, съвест. Или по-точно те станаха само символи, лишени от способността да носят силата, която някак естествено, непреодолимо преобразява „реалността” и победоносно я подчинява на Царството Божие, всеобемащата цел, провъзгласена от Евангелието. Неслучайно повечето православни обичат символичното тълкуване на богослужението и лесно се задоволяват с подобно тълкуване. Тук като във фокус намира израз вездесъщият символизъм на християнското съзнание, който дойде да смени неговия изконен и също толкова вездесъщ реализъм. Благочестивият, църковният човек от наши дни може с отвращение и негодуване да гледа ненавистната му „съвременност”, гъмжаща около него, и същевременно може добродушно да не забелязва, че светът се е откъснал от Църквата, и все така да благославя крайно чуждия на християнството историзъм. Днешният христианин може да проявява към света както злорад апокалиптичен пессимизъм, така и наивен всеопрощаващ оптимизъм. Всичко това не променя нищо в неговото преживяване на Църквата. То е оградено, някак си „гарантирано”, от сложната, прекрасна, всеобгръщаща мрежа на символите, които удовлетворяват неговото религиозно чувство и го правят сляп и глух спрямо всяка друга реалност. В този особен, единствен, неприличащ на нищо друго свят, живеещ свой собствен живот, от всичко обособен и от нищо независещ, свят, който се нарича богослужение, реалността – цялата реалност – направо изчезва, размира се някак. Просто я няма. Бо-

гослужението *не се отнася* до нея, както Пасха няма отношение към случайната дата, на която ще се падне в резултат на най-сложни изчисления. Ние излизаме от храма и намираме и света, и всичко на същата точка, на която сме ги оставали два часа преди това. Напускаме храма, и ето, върнали сме се кой с чувството за изпълнен „религиозен дълг”, кой със съжаление, че трябва отново да се потопи в омразния и труден живот. Възможно е и с утешение, възможно е и с пораснала сила да влачиш тежестите на живота и по-нататък. Но го няма чудото на обновлението, не би могло и да го има. Липсва съзнанието, че ето всичко започва отново, отначало, че всичко е възвърнато към изходната точка, че сме в ново начало – в онова поразително начало на приближаващото се, откриващото се, даруваното, засиялото с даровете на Светия Дух Царство Божие. Чудото е останало в храма – скрито там, оградено, тайнствено: претворяването на Даровете, превръщането на хляба и виното в Тяло и Кръв Христови, вечно то, самотъждественото, неизяснимото чудо, скрито от всички погледи в глъбината на олтара, закрито с крилата на серафимите, мистичната реалност – в нашето съзнание нямаща и неможеща да има отношение към профанния свят.

За руското емигрантско момче, което преди много години с еднакво усърдие тичаше и във френския лицей, и в православния храм и за цял живот бе пленено от тайнствено прекрасния свят на богослужението, за това момче раздвоението и разнобоят между двата живота – литургическия и реалния – бе не предмет на отвлечена безплодна философия, а самата жива действителност, всекидневен опит. С течение на годините ставаше ясно, че този опит не е единичен, изолиран, не е случаен, предизвикан от неестествения живот на емигрантското битуване, а опит многовековен и общ, който сега, поради емиграцията, бе очистен от притъпляващите го битови житейски навици и от привичните му незначителни проявления. От позицията на този опит, съм-

нения, въпроси аз пристъпих към богословието, а богословието само ги изостри. Защото с всяка своя дума, с всяко твърдение то провъзгласяващо, от една страна, тоталността на християнската вяра, цялата ѝ космична, всеобхватна, всеобемаща дълбочина и животворност, а от друга страна – като единствен път за изпълнението на тази вяра, на този замисъл за преобразяване и спасение посочващо все литургията, великото и страшно Тайнство, оставено и завещано на хората като път към Царството. Богословието ме ограждаше от всички съблазни на евтините претъркувания и модернизации на християнството, от подчиняването му на всевъзможните „идеологии“ и „проблеми“, от превеждането му на „съвременен“ език, от приспособявания и вулгаризация. Богословието действително ме учеше да виждам, ценя и обичам единствено Истината. И то, най-после, ми посочи пътя за разрешаване на въпроса – не „напред“ в смисъл на „modернизиране“, и не „назад“ – в смисъл на „реставрация“, а в посоката на вечния и надвременен замисъл на богослужението, към търсене на отговора, заложен в самия този замисъл.

Равносметката, която сега искам да споделя, е много проста, макар да се намери тази простота съвсем не е толкова лесно. А тя е, че истинският замисъл на богослужението се състои не в символичното, а в реалното изпълнение на Църквата: на новия живот, даруван в Христа, и че това вечно претворяване на самата Църква в Тяло Христово, нейното *възхождане* – в Христос и с Христос – към есхатологичната пълнота на Царството е източникът на цялата християнска практика, на цялото християнско творене в този свят, на възможността „да постъпваме като Него“. Не системата от прекрасни символи, а възможността да сведем в света онзи всепогъщащ и преобразяващ огън, за който Господ мъчително страда – докато огънят се разгори“.

**Протойерей Александър Шмеман  
ЛИТУРГИЧЕСКО БОГОСЛОВИЕ**

Първо издание

Венета Дякова, превод от руски  
Пламен Сивов, Мария Иванова, превод от английски  
дякон Иван Иванов, богословска редакция  
Мария Иванова, стилова редакция  
Лора Султанова, коректор  
ОМОФОР, оформление и предпечат  
Симолини, печат

Фондация „Покров Богородичен”  
Издателство „Омофор”  
София 1330, ул. „Младежка искра” 3  
тел.: (02) 987 16 55  
[omophor@gmail.com](mailto:omophor@gmail.com)

[www.omophor.com](http://www.omophor.com)  
[www.pravoslavie.bg](http://www.pravoslavie.bg)

**Книжарница**  
<http://shop.pravoslavie.bg>  
**e-mail:** [bookstore@pravoslavie.bg](mailto:bookstore@pravoslavie.bg)

\* \* \*

**Електронни издания**  
<http://ebooks.pravoslavie.bg>  
**e-mail:** [ebooks@pravoslavie.bg](mailto:ebooks@pravoslavie.bg)



Протопрезвитер Александър Шмеман – православен църковен деятели, богослов, проповедник – е роден в Ревел през 1921 г. Средното си образование получава в Париж. През 1945 г. завършва Парижкия богословски институт и остава да преподава в катедрата по църковна история. През 1946 г. е ръкоположен за свещеник, а през 1951 г. се преселва в Ню Йорк, заедно със съпругата си и трите си деца, приемайки поканата на Православната семинария „Св. Владимир“. През 1959 г. запазва в Париж докторска дисертация по липтургическо богословие. От 1962 г. заема поста декан на Православната семинария в Ню Йорк. Почетен доктор на много университети, неуморим проповедник. Умира на 13 декември 1983 г., в деня на преп. Герман Аляски, покръстител на Северна Америка в Светото Православие.

*Книгата „Липтургическо богословие“ на един от най-известните представители на т. нар. Парижка богословска школа, протопрезвитер Александър Шмеман (1921–1983) включва две изследвания: „Въведение в липтургическото богословие“ и „Евхаристията – тайнство на Царството“. Първата книга е представена като дисертация за степен „доктор на богословието“ в Православния богословски институт в Париж през 1959 г., а втората, която авторът определя като „поредица размисли за Евхаристията“, отец Александър завършива през 1983 г. малко преди смъртта си. Проблемът за липтургическата криза, който е сърцевината на търсенията и размишленията на богослова и духовника, не е загубил своята актуалност и днес. Като се основава на закона на молитвата, който е закон на вярата – Lex orandi est lex credendi – отец А. Шмеман свързва изхода от тази криза с учението за евхаристийната еклесиология, в която събранието на Божия народ се разглежда като първична форма на Евхаристията, а Евхаристията – като първична форма на Църквата.*

9 789542 972204 >

Цена 18,00 лв.